

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anna Berglund

Nära och kära?

Bevisvärigheter och reglering av närstående när kvinnor utsätts för
våld i nära relationer

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Lotta Maunsbach

Termin: VT 2015

Innehåll

ABSTRACT	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	4
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Metod och material	6
1.5 Disposition	7
1.6 Terminologi	8
2 SVÅRIGHETER MED ATT LAGFÖRA VÅLD I NÄRA RELATIONER	10
2.1 Våld mot kvinnor – en aktuell fråga	10
2.2 Antal uppklarade anmälningar	11
2.3 Bevissvårigheter	11
2.4 Istanbulkonventionen	13
3 LAGSTIFTNING KRING NÄRSTÅENDE MED BETYDELSE FÖR VÅLD I NÄRA RELATIONER	15
3.1 Avsaknad av vittnesplikt för närstående	15
3.1.1 Lagstiftningens innebörd	15
3.1.2 Bakgrund till lagstiftningen	16
3.2 Beslagsförbud mellan närstående	18
3.2.1 Lagstiftningens innebörd	18
3.2.2 Bakgrund till lagstiftningen	19
3.2.3 Utredningsförslag om borttagande av beslagsförbudet för vissa brott	20
4 TILLÄMPNING AV BEVISNINGEN I PRAKTIKEN	22
4.1 Rättsfall som behandlar våld mot kvinnor	22
4.2 Ett behov av stödbevisning	23

5	DISKUSSION KRING EFFEKTIVITET, RÄTTSSÄKERHET OCH INTEGRITET	25
5.1	Effektivitet och rättssäkerhet	25
5.2	Effektivitet och integritet	26
6	SAMMANFATTANDE SYNPUNKTER	29
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	36

Abstract

This paper discusses some of the evidence issues that exist in violence against women perpetrated in close relationships. This is a contributing factor to the lack of prosecution of these crimes. The purpose of this paper is to review the special regulation of related witnesses, as well as the seizure prohibition of written messages between a suspect and a related person that currently exists in Swedish law.

Violence against women and domestic violence are often committed behind closed doors and it is therefore rare with a direct witness observation. Instead it is rather common that the woman has entrusted her story to family or friends. For investigators, it is therefore an important task to secure evidence from relatives. Access to evidence support has proved to be of great importance in the courts assessments.

Swedish legislation means an absence of witness duty for related persons to one of the parties. The aim behind the rules is the difficult tension that the witness would be exposed to, between adhering to the truth and to help the relatives. Swedish legislation also contains a seizure prohibition of written messages between a suspect and his relatives. This prohibition means that if a suspect is threatening his partner, the message cannot be confiscated unless any of the parties voluntarily hand over the message. Criminal investigations are therefore often dependent on the woman's willingness to cooperate. This inconvenience has been criticized and in 2014 came a proposal to remove the seizure prohibition for certain crimes, often committed in close relationships.

In the pursuit of a more effective prosecution there are conflicting interests. In this essay, the rule of law and the personal integrity, are discussed in the light of a possible witness duty for relatives, and the possible removal of the seizure prohibition for certain crimes.

Sammanfattning

I denna uppsats behandlas några av de bevissvårigheter som finns vid våld mot kvinnor som begås i nära relationer, och som är en bidragande orsak till den bristande lagföringen av brotten. Syftet med uppsatsen är att granska särregleringen av närstående vittnen, samt det beslagsförbud av meddelanden mellan en misstänkt och en närstående som idag finns i svensk rätt.

Våld mot kvinnor och våld i nära relationer begås ofta bakom stängda dörrar och därför finns det sällan direkta vittnesiakttagelser. Istället är det vanligast att kvinnan har anförtrott sin historia till släkt eller vänner. För brottsutredarna blir det därför en viktig uppgift att tillvarata bevismedel från närstående. Tillgången till stödbevisning har visat sig ha stor betydelse vid domstolarnas bedömningar.

Svensk lagstiftning saknar idag vittnesplikt för närstående till part. Syftet bakom regleringen är den svåra motsättning som vittnet skulle utsättas för, mellan att hålla sig till sanningen och att hjälpa sin närstående. Svensk lagstiftning innehåller dessutom ett beslagsförbud av skriftliga meddelanden mellan en misstänkt och dennes närstående. Detta förbud innebär att om en misstänkt hotar sin partner kan inte meddelandet beslagtas såvida inte någon utav parterna frivilligt överlämnar meddelandet. Brottsutredningarna blir därmed ofta beroende av kvinnans villighet att samarbeta. Denna olägenhet har kritiserats och 2014 kom ett förslag om att ta bort beslagsförbudet för vissa brott som ofta begås i nära relationer.

I strävan efter en mer effektiv lagföring finns det dock motstående intressen. Uppsatsen diskuterar rättssäkerhet och integritet i ljuset av en eventuell vittnesplikt för närstående, samt ett eventuellt borttagande av beslagsförbudet för vissa brott.

Förkortningar

2008 års utredningslag	Lag (2008:854) om åtgärder för att utreda vissa samhällsfarliga brott
BrB	Brottsbalk (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
EKMR	Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta Domstolen
Istanbulkonventionen	Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet
JO	Justitieombudsmannen
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Mycket utav det våld som utspelar sig i hemmen blir aldrig lagfört. En orsak är de bevissvårigheter som uppkommer vid våld i nära relationer.

Bevissvårigheterna beror på avsaknaden av vittnen och brist på teknisk bevisning eftersom brotten ofta begås bakom stängda dörrar.

Min egen reflektion är att våld i nära relationer, och därmed även bevisen, ofta stannar inom kretsen av nära och kära. Detta antagande grundar jag på min teori om att den som är utsatt för våld i nära relationer vanligtvis anförtror sig till släkt och vänner. Närstående är idag undantagna från vittnesplikten, men kanske finns en problematik i denna särreglering.

En annan aspekt som uppträder som en svårighet i arbetet med att skaffa fram bevisning, är att det i svensk rätt finns ett beslagsförbud av skriftliga meddelanden mellan närstående. I juni 2014 kom en utredning från regeringen med förslag om att ta bort beslagsförbudet mellan närstående för vissa brott som ofta begås inom nära relationer.

1.2 Syfte och frågeställning

Våld i nära relationer, och speciellt våld mot kvinnor, framstår idag som ett alltmer aktuellt ämne, såväl ur ett samhällsperspektiv som ur ett jämställdhetsperspektiv. Syftet med denna uppsats är att granska särbehandlingen av närstående vittnen, samt det beslagsförbud av meddelanden mellan en misstänkt och en närstående som idag finns i svensk rätt. Jag vill framhäva och lyfta en diskussion kring dessa två processuella

aspekter i strävan efter att komma till rätta med svårigheterna vid lagföringen av våld i nära relationer. Med hjälp av följande frågeställning ska uppsatsen behandla de två regleringarna, dels ur ett praktiskt perspektiv, dels ur ett effektivitetsperspektiv.¹

- Vad är syftet med att närstående är undantagna från vittnesplikten?
 - Vilken betydelse har närstående vittnen för lagföringen av brott i nära relationer?
- Skulle ett borttagande av beslagsförbudet kunna bidra till en mer effektiv lagföring av brott i nära relationer?
- Vilka överväganden finns det som talar emot att effektivisera lagföringen genom ett införande av vittnesplikt för närstående, eller ett borttagande av beslagsförbudet mellan närstående?

1.3 Avgränsningar

Jag har valt att inrikta min uppsats på våld i nära relationer som begås mot kvinnor i stort, även om våldet drabbar många fler samhällsgrupper. Syftet är inte att gå igenom hela den problematik som finns kring våld mot kvinnor och våld i nära relationer, utan syftet är att uppsatsen i första hand ska vara processrättslig. Trots att det finns andra intressanta förebyggande och brottsbekämpande åtgärder, kommer de inte att tas upp i denna uppsats. Utformningen av de lagtekniska lösningarna kommer inte heller att närmare behandlas.

Det finns mycket att säga om överväganden kring effektivitet, rättssäkerhet och integritet. Dessa överväganden regleras, förutom i svensk lagstiftning, även på en överstatlig nivå, till exempel i EKMR. Av utrymmesskäl kommer denna lagstiftning inte att diskuteras i uppsatsen.

¹ Vad som avses med effektivitet i denna uppsats återfinns under avsnitt 1.6 Terminologi.

En annan vinkling som jag också hade kunnat skriva mer om är synen på stödbevisning. Det är dock inte min avsikt att behandla stödbevisningen i sig, utan tanken är att undersöka vilka krav som finns på bevisning i de mål som rör våld mot kvinnor och våld i nära relationer.

1.4 Metod och material

För att inte grunda denna uppsats på egna lösa antaganden, har jag börjat med att efterforska om det finns några svårigheter i lagföringen av brott mot kvinnor som begås i nära relationer. Jag har tagit reda på vari svårigheterna ligger, och vilken betydelse som närstående kan ha för bevisningen. När jag granskat den aktuella lagstiftningen som behandlar närstående har jag använt mig av rättsdogmatisk metod och undersökt gällande rätt i enlighet med rättskälleläran. Jag har även använt mig av rättssociologisk metod och synat rätten utifrån regleringsstrategier i samhället om att bekämpa mäns våld mot kvinnor och därmed öka jämställdheten mellan könen.

Jag har undersökt rättsläget genom att bland annat se till domstolspraxis som har behandlat våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Trots att uppsatsen behandlar lagföringsproblematiken, med andra ord när det inte blir någon lagföring, anser jag ändå att rättsfallen är relevanta. I rättsfallen framgår nämligen hur HD resonerar kring bevissvårigheterna i dessa typer av mål. Domstolarnas resonemang blir sedan vägledande för åklagarna när de ska fatta beslut om lagföring.

Jag har valt att lägga in en löpande analys som sträcker sig mer eller mindre genom hela uppsatsen. Det kommer därför kommentarer i direkt anslutning till det stycke som kommentaren avser och min förhoppning är att detta ska underlätta läsandet.

För att kunna besvara frågeställningarna enligt rättsdogmatisk metod har jag använt mig av traditionella rättskällor. Uppsatsen grundar sig till största delen på lagstiftning och förarbeten, samt på rapporter som gjorts av bland annat Åklagarmyndigheten och BRÅ. Synen på lagstiftningen kompletteras även med upplysningar från doktrinen.

Från rapporterna har utlästs hur problematiken kring lagföringen av våld mot kvinnor som begås i nära relationer ser ut. En del av rapporterna behandlar sexualbrott som begåtts mot kvinnor. Jag har valt att ta med dessa rapporter eftersom sexualbrotten innefattas i definitionen av våld mot kvinnor som avses i denna uppsats.

1.5 Disposition

Inledningsvis lyfter uppsatsen fram vari svårigheterna ligger med att lagföra våld mot kvinnor som begås i nära relationer. Istanbulkonventionen presenteras för att visa på att det är svårigheter som uppmärksammas även på en överstatlig nivå.

Därefter redogörs det för aktuell lagstiftning kring närstående, samt vilka övervägande som har legat till grund för den. Här behandlas också den utredning som slutfördes år 2014 på uppdrag av regeringen och som bland annat innehåller ett förslag om att ta bort beslagsförbudet mellan närstående för vissa brott.

Uppsatsen tar vidare upp ett antal rättsfall där domstolen har resonerat kring de bevissvårigheter som finns vid våld mot kvinnor och våld i nära relationer.

Avslutningsvis följer en allmänt hållen diskussion kring de motstående intressen som finns till en mer effektiv lagföring, i detta fall rättssäkerhet

och integritet. Det behövs mer utredning för att bestämt kunna säga vilka effektivitetsvinster som kan göras och hur dessa påverkar rättssäkerheten och integriteten, men jag vill ändå kort diskutera begreppen. Till sist sammanfattas uppsatsen och jag tar även upp de slutsatser som jag har dragit under arbetets gång.

1.6 Terminologi

För att det inte ska råda några missuppfattningar om vad som menas med visa ord och uttryck i denna uppsats ska några väsentliga begrepp presenteras. Uppsatsen har till syfte att behandla ett par processrättsliga regleringar, bland annat ur ett effektivitetsperspektiv. Med *effektivitet* i denna uppsats avses att fler brott där kvinnor utsätts för våld i nära relationer ska kunna lagföras. Uttrycket *våld mot kvinnor* inriktar sig på brotten sexualbrott, misshandel, hot, trakasseri, kränkning och kvinnofridskränkning. Att våldet begås i *nära relation* innebär att våldet begås av en man som kvinnan har eller har haft ett känslomässigt förhållande med, exempelvis make eller sambo.

Lagstiftningen som granskas reglerar närstående. Med *närstående* förstås enligt RB 36 kap. 3 § den som part är eller har varit gift med, är i släktskap, svågerlag eller syskon med i rätt upp- eller nedstigande led, eller är i ett sådant svågerlag att den ene är eller har varit gift med den andres syskon. I denna krets ingår även de som på ett liknande sätt är närstående till parten, till exempel den som är sambo eller särbo med parten.²

Uppsatsen behandlar även de bevissvårigheter som ofta är orsaken till den bristande lagföringen. Begreppet *lagföring* innebär att åklagaren har beslutat om antingen åtalsunderlåtelse, strafföreläggande eller väckande av åtal. Med *stödbevisning* avses all typ av bevisning, muntlig som skriftlig, som åberopats utöver förhör med den tilltalade eller målsägande.

² Se NJA 2007 s. 874.

I slutet av uppsatsen vägs effektiviteten mot rättssäkerheten och den personliga integriteten. *Rättssäkerhet* diskuteras utifrån intresset av att det inte ska förekomma några felaktigt fällande domar eller att tvångsmedel används i onödan. Med *den personliga integriteten* åsyftas rätten till en privat sfär.

2 Svårigheter med att lagföra våld i nära relationer

2.1 Våld mot kvinnor – en aktuell fråga

En av de mest angelägna jämställdhetsfrågorna i Sverige är idag mäns våld mot kvinnor. Detta uttrycks i bland annat en skrivelse från regeringen.³ Flera utredningar har gjorts på senare tid och bland många utförda åtgärder kan nämnas att fridskränkingsbrotten infördes i BrB år 1998. Tanken bakom införandet var att understryka allvaret i brottsligheten vid våld i nära relationer och framför allt upprepad brottslighet.⁴ Det har även lagts resurser på att få berörda myndigheter och organisationer att samarbeta samt att effektivisera rättsväsendet.⁵

Våld i nära relationer klassificeras idag som ett folkhälsoproblem. Klassificeringen beror på undersökningar som har visat att en person som utsätts för psykiskt eller fysiskt våld har en ökad risk för att drabbas av olika former av ohälsa, både på kort och på lång sikt.⁶ I skrivande stund pågår en utredning om en samlad nationell strategi för att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Detta gäller allt våld som män utsätter kvinnor för, och då även innefattat våld i nära relationer. Syftet är att med hjälp av den erfarenhet som har byggts upp på senare tid öka effektiviteten och kvaliteten.⁷

³ Skr. 2007/08:39, s. 6.

⁴ Prop. 1997/98:55, s. 20 f.

⁵ Dir. 2012:38, s. 9.

⁶ NCK rapport 2014:1, s. 73 ff.

⁷ Dir. 2014:25, s. 5 f.

2.2 Antal uppklarade anmälningar

År 2012 uppgav sju procent av den kvinnliga befolkningen att de hade utsatts för våld i nära relation under det aktuella året.⁸ Drygt var fjärde kvinna uppgav att de någon gång i sitt liv utsatts för brott i en nära relation.⁹ Även om det idag görs fler anmälningar än tidigare så är mörkertalet fortfarande stort.¹⁰

Den vanligaste orsaken till att fysiskt eller psykiskt våld i nära relationer inte anmäls är att den som blivit utsatt ser brottet som en småsak, eller anser att de själva redan utrett händelsen. Därefter är den vanligaste orsaken till uteblivna brottsanmälningar att den utsatta personen inte tror att polisen kan göra något.¹¹

Efter regeringens åtgärder och prioriteringen av att bekämpa mäns våld mot kvinnor har antalet anmälningar ökat. Detta har även lett till att antalet personuppklarade brott har ökat. Däremot har inte andelen av de anmälningar som personuppklarats ökat. Av de anmälningar som kommer in är det fortfarande endast ungefär 20 procent som klaras upp.¹²

2.3 Bevissvårigheter

Våld i nära relationer medför bevissvårigheter. En betydande orsak är att det ofta saknas vittnen eller annan stödbevisning till brotten. År 2006 var det således ungefär en femtedel av de anmälningar om våld mot kvinna av en bekant som resulterade i lagföring.¹³

⁸ BRÅ rapport 2014:8, s. 49.

⁹ BRÅ rapport 2014:8, s. 67.

¹⁰ BRÅ rapport 2009:12, s. 19.

¹¹ BRÅ rapport 2014:8, s. 79.

¹² BRÅ rapport 2010:18, s. 20.

¹³ BRÅ rapport 2008:25, s. 15.

Att det saknas bevisning kan till stor del ha sin förklaring i att merparten av brotten begås bakom hemmets stängda dörrar.¹⁴ Bevisningen består därför sällan av vittnen som har varit med i direkt anslutning till den specifika situationen. Den bevisning som istället finns att tillgå är oftast stödbevisning i form av personer som kan vittna om information kring den specifika händelsen eller kring tidigare händelser. Vittnena består ofta av grannar, bekanta eller släktingar.¹⁵

En annan inverkan till bevisvårigheterna, som belysts i en utvärdering av projekt Karin¹⁶, är att den utsatta kvinnans sociala nätverk ofta krymper i och med att våld i nära relation intensifieras. Detta kan vara en del av utövarens sätt att förstärka sin maktposition. Det har även visat sig vara vanligt att den utsatta kvinnan inte berättar för sin omgivning om våldet, för att på så sätt skydda sina närstående från att känna skuld.¹⁷

Ytterligare en anledning till bevisvårigheterna, och därmed till den bristande lagföringen, är att endast en tredjedel av de kvinnor som anmäler senare vill delta i utredningen.¹⁸

Den stödbevisning som kan finnas att tillgå utgörs ofta av just vittnesförhör med närstående eller av vittnesförhör med vänner till den misstänkte och målsägande. Detta är personer som, på grund av känslor och lojalitet, är påverkade av de relationer som finns till misstänkt och målsägande. Det gör att det finns risk för partiska eller direkt falska utsagor. Eftersom vittnesförhören kan vara den enda stödbevisningen som finns att tillgå är det emellertid ändå viktigt att den samlas in och att resultaten av vittnesförhören inte tas för givna på förhand.¹⁹ Det har nämligen visat sig att den faktor som

¹⁴ Åklagarmyndighetens handbok, december 2006, s. 4.

¹⁵ BRÅ rapport 2008:25, s. 21 f.

¹⁶ Projekt Karin var en vidareutveckling av Malmös Kvinnofridsprogram för att åstadkomma ett resurs- och kompetenscentrum med myndighetssamverkan.

¹⁷ Rikspolisstyrelsen rapport 2010:2, s. 40.

¹⁸ BRÅ rapport 2008:25, s. 24 ff.

¹⁹ Åklagarmyndighetens handbok, december 2006, s. 19.

starkast påverkar lagföringen av ett brott när det gäller våld i nära relationer är just att det finns ett vittne som ger stöd till anmälan.²⁰

Jag tycker att det av statistiken framgår tydligt att problematiken med lagföring finns i flera led. Till att börja med anmäls brotten alltför sällan, och mycket av det våld som utspelar sig kommer därför aldrig att ges någon möjlighet till lagföring. Om brotten anmäls ligger nästa svårighet i att finna bevisning. Det faktum att endast var femte anmälan leder till lagföring tyder på att lagföringen borde kunna bli mycket mer effektiv. Eftersom vittnen tillhör ett utav de viktigaste bevismedlen, blir det en viktig uppgift för brottsutredarna att tillvarata vittnesmål från närstående.

2.4 Istanbulkonventionen

Det är inte bara i Sverige som den omfattande problematiken kring kvinnor som utsätts för våld i nära relationer är ett mer aktuellt ämne än någonsin. Svårigheterna har uppmärksammats av organisationer i hela världen, bland annat FN har startat flera projekt och arrangerat konferenser.²¹ Även Europarådet arbetar med ämnet och har i och med detta utarbetat Istanbulkonventionen som undertecknades år 2011.

Syftet med Istanbulkonventionen, som återfinns i artikel 1(1a), är bland annat att effektivisera lagföringen av våld mot kvinnor och våld i hemmet. Parterna till konventionen ska enligt artikel 5(2) vidta de lagstiftningsåtgärder som behövs för att straffa de handlingar som faller inom ramen för konventionen. Även nödvändiga åtgärder för att effektivt utreda och lagföra de straffbelagda gärningarna ska vidtas, fortfarande med beaktande av principerna för de grundläggande mänskliga rättigheterna, se artikel 49(2). I och med konventionens undertecknande tillsattes även en

²⁰ BRÅ rapport 2008:25, s. 24 ff.

²¹ Se till exempel UNiTE och FN:s kvinnokonferens i Peking 1995.

expertgrupp enligt artikel 66(1) för bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet. Expertgruppen har som uppgift att övervaka parternas tillämpning av konventionen.

Sveriges regering ansåg i en utredning från år 2012 att svensk rätt i stort innehåller bestämmelser som är avsedda att leda till ett sådant effektivt lagföringssystem som avses i konventionen. Endast ett fåtal lagstiftningsåtgärder behövde vidtas. Det påpekades dock att även om Sverige lever upp till de allmänt hållna kraven i konventionen finns det fortfarande steg att ta för att ytterligare säkra effektiviteten.²²

Regeringen riktade viss kritik mot Istanbulkonventionen. Det sades att tillämpningsområdet är för smalt och därmed inte ställer särskilt höga krav på de anslutande staterna. Trots detta ansåg regeringen att konventionen är ett bra initiativ som innebär att gemensamma principer kommer att slås fast för hur våld mot kvinnor ska bekämpas. Många av bestämmelserna är utformade för att öka jämställdheten mellan män och kvinnor.²³

Jag instämmer med regeringen att konventionen är allmänt hållen och inte ställer många direkta krav på de anslutande staterna. Sverige anser sig redan vid undertecknandet leva upp till de krav på en effektiv lagföring som ställs, trots att det tidigare i uppsatsen har redovisats att den svenska lagföringsstatistiken är relativt låg. Svagheten med dessa typer av instrument är att de ska anpassas till flera länder. Kraven i konventionen är därför relativt låga sett ur svensk synvinkel.

Trots denna kritik tycker jag att konventionen är ett steg på vägen mot att bekämpa våld mot kvinnor. Framför allt är konventionen ett ställningstagande om att problemet är så pass viktigt att det bör uppmärksammas på en överstatlig nivå.

²² Ds 2012:52, s. 169.

²³ Ds 2012:52, s. 228.

3 Lagstiftning kring närstående med betydelse för våld i nära relationer

3.1 Avsaknad av vittnesplikt för närstående

3.1.1 Lagstiftningens innebörd

Vittnesutsagor utgör ett utav de viktigaste bevisen i en rättegång och det är därför som vittnesplikten i Sverige idag är absolut. Den absoluta vittnesplikten motiveras med att rättsskipningen inte skulle vara effektiv om vittnena frivilligt kunde välja om de ville vittna och frivilligt svara på vilka frågor de ville. Det finns dock undantag.²⁴ Ett undantag till den starka vittnesplikten återfinns i RB 36 kap. 3 § och gäller för närstående till någon utav parterna. Den närstående måste dock infinna sig i rätten efter en kallelse, även om det bara är för att utreda det nära förhållandet och att vittnet därför på giltiga grunder kan undandra sig vittnesförhøret.²⁵

Om en närstående inte vill vittna får rätten inte dra några slutsatser av det faktum att vittnet inte medverkar.²⁶ Ett närstående vittne som medverkar vid förhör under förundersökningen, men som sedan vid huvudförhandlingen inte längre vill vittna, medför att det tidigare förhøret inte får läsas upp vid en rättegång. Inte heller förhørsledaren får kallas för att vittna om vad den närstående har uppgett i förhøren.²⁷ Om ett förhör däremot redan har tagits upp av domstol, oavsett om det skett på ett korrekt vis eller inte, kan

²⁴ Ekelöf m.fl. 2009, s. 219 f.

²⁵ Fitger m.fl. 2014, s. 36:15.

²⁶ Ekelöf m.fl. 2009, s. 230 f.

²⁷ Ekelöf m.fl. 2009, s. 243.

vittnesutsagan senare åberopas som bevis i domstolen, även om den närstående då inte längre vill vittna.²⁸

En närstående till den tilltalade som går med på att vittna i ett brottmål får enligt RB 36 kap. 13 § tredje stycket inte avlägga ed och talar därmed inte under straffansvar. Däremot måste en närstående till målsägande som vill vittna avlägga ed och kan därmed straffas om utsagan skulle visa sig vara falsk eller ovarsam.²⁹

3.1.2 Bakgrund till lagstiftningen

Avsaknaden av vittnesplikt för närstående motiverades med den svåra intressekonflikt som kan uppstå för vittnet. Dels vittnets naturliga intresse av att hjälpa sin närstående, dels vittnets intresse av att hålla sig till sanningen för att på så vis undgå straffansvar.³⁰

När den nuvarande rättegångsbalken infördes 1942, och i och med att den fria bevisprövningen infördes, togs vittnesjävet bort. Närstående kunde nu höras som vittnen, men det ansågs i förarbetena dock alldeles för hårt att tvinga närstående att vittna i mål som rör en nära släkting. Det skulle förutom den svåra motsättningen för vittnet vara så att en närstående lätt skulle kunna dra på sig misstankar om att ha kommit med en osann utsaga om vittnesmålet var till fördel för den närstående parten. Utredningen kom fram till att släktingar därmed inte borde åläggas vittnesplikt. Detta skulle dock endast gälla för närstående till den som var part i målet.³¹

Däremot ansågs att en närstående som vill vittna ska ha möjligheten till det. Processlagberedningen från 1942 uttryckte att en närstående som går med på att vittna inte kan undandra sig att svara på de frågor som ställs, med

²⁸ Fitger m.fl. 2014, s. 36:16.

²⁹ Fitger m.fl. 2014, s. 36:36.

³⁰ Ekelöf m.fl. 2009, s. 230 f.

³¹ SOU 1938:44, s. 390.

undantag för de allmänna regler som finns.³² Detta uttalande gjordes dock inte i 1949 års kommentar, vilket har lett till spekulationer om detta varit ett medvetet val i syfte att faktiskt låta närstående själva bestämma vilka frågor som de vill svara på. Därefter har det förts en diskussion i doktrinen och det kan sägas att åsikterna fortfarande går isär.³³

Heuman, professor i processrätt, tycker till exempel att undantaget från vittnesplikten för närstående ska vara antingen eller. Antingen vittnar personen inte och då ska inte några uppgifter som personen lämnat tas i beaktande, eller vittnar personen och då måste personen svara på alla frågor som ställs. Annars uppstår problematiken där det blir godtyckligt vilka frågor som vittnet väljer att besvara. Det kan antas resultera i att vittnet endast besvarar de frågor som är till fördel för sin närstående part.³⁴

Andra åsikter som har lagts fram är att skyldigheten att yttra sig skulle vara begränsad till det givna bevisetema som vittnet har gått med på att vittna inom. Vittnet skulle därmed ha rätt att vägra yttra sig över frågor som berör ett annat bevisetema.³⁵

När det kom till frågan om vittnesed för det frivilliga vittnet ville processlagsberedningen till att börja med göra skillnad på tvistemål och brottmål. Motiveringen var att det utan ed i ett tvistemål, när den närstående frivilligt fått besluta om sin medverkan, fanns en risk för att vittnets utsaga inte skulle anses som lika stark bevisning jämfört med ett vittne som talade under ed. I brottmål skulle däremot intressekonflikten för den närstående fortfarande vara alltför svår.³⁶

Det skulle även göras skillnad mellan närstående till målsägande och närstående till den tilltalade i brottmål. För närstående till målsägande fann utredningen inte tillräckliga skäl för att befria dem från vittneseden.

³² SOU 1938:44, s. 390.

³³ Fitger m.fl. 2014, s. 36:15.

³⁴ Heuman 1986, s. 98-99.

³⁵ Fitger m.fl. 2014, s. 36:15.

³⁶ SOU 1938:44, s. 398.

Däremot skulle en närstående till den tilltalade inte behöva tala under straffansvar.³⁷

3.2 Beslagsförbud mellan närstående

3.2.1 Lagstiftningens innebörd

Skriftliga och elektroniska meddelanden mellan en misstänkt och en närstående till den misstänkte, får idag inte tas i beslag enligt RB 27 kap. 2 § andra stycket. Detta gäller såvida det inte är ett brott för vilket det är föreskrivet minst två års fängelse, eller är ett utav de brotten som finns uppräknade i den aktuella paragrafen. Beslut om beslag mellan närstående ska enligt samma paragraf fattas av rätten eller åklagaren. Om åklagaren fattar beslutet ska det skyndsamt prövas av rätten. Förbudet gäller inte bara för brev och journaler, utan även för elektroniska handlingar och uppgifter, så som sms och mejl.³⁸ Meddelandet behöver inte finnas kvar hos avsändaren eller mottagaren för att beslagsförbudet ska gälla, utan det gäller så länge som meddelandet finns inom kretsen av närstående.³⁹ Det behöver inte heller vara så att den misstänkte är avsändare eller mottagare av meddelandet, det räcker som sagt att meddelandet finns inom närståendekretsen.⁴⁰ Förbudet gäller även om både avsändaren och mottagaren är misstänkta för brott.⁴¹

Beslagsförbudet kan i praktiken innebära bland annat att två till varandra närstående personer kan planera brott genom en skriftlig korrespondens dem emellan utan att den skriftliga korrespondensen kommer kunna tas i

³⁷ SOU 1938:44, s. 398.

³⁸ SOU 2011:45, s. 353.

³⁹ SOU 1938:44, s. 323.

⁴⁰ Lindberg 2012, s. 409.

⁴¹ 2009/10:JO1, s. 82.

beslag.⁴² Förbudet innebär även att om en misstänkt person hotar sin partner genom skriftligt meddelande, kan detta bevis endast komma i brottsutredningens händer om någon utav parterna väljer att frivilligt överlämna det till utredningen.⁴³

3.2.2 Bakgrund till lagstiftningen

Beslag lär vara den vanligaste tvångsåtgärden vid brottmålsutredningar och kan ofta innebära att viktiga bevismedel blir tillgängliga för brottsutredaren.⁴⁴ Syftet med det beslagsförbud som finns i RB 27 kap. 2 § andra stycket är att skydda förtroliga meddelanden mellan närstående. Paragrafen motsvarar undantaget från vittnesplikten för närstående i RB 36 kap. 3 §.⁴⁵

Så sent som år 2014 ändrades RB 27 kap. 2 § andra stycket genom att de undantag från beslagsförbudet, som tidigare funnits i 2008 års utredningslag, lyftes in i paragrafen. Beslagsförbudet omfattar därför inte vissa samhällsfarliga brott, så som mordbrand, uppror och terroristbrott.⁴⁶ Motiveringen till undantagen från beslagsförbudet var att brottsbekämpande myndigheterna vid dessa brott har ett behov av utvidgade möjligheter till att beslagta meddelanden.⁴⁷

Beslagsförbudet har med andra ord gått från att gälla alla brott som har ett lindrigare straff än två års fängelse föreskrivet, till att på senare tid omfatta något färre brott. Även om det för flera av de samhällsfarliga brotten som infördes är föreskrivet högre straff än två års fängelse, och att bestämmelsen på så sätt överlappar, anser jag att utvecklingen ändå verkar gå mot en viss

⁴² 2009/10:JO1, s. 80.

⁴³ Åklagarmyndighetens handbok, december 2006, s. 16.

⁴⁴ Lindberg 2012, s. 385.

⁴⁵ SOU 1938:44, s. 323.

⁴⁶ Prop. 2013/14:237, s. 175.

⁴⁷ Prop. 2007/08:163, s. 48.

uppluckring av beslagsförbudet. Det tycker jag tyder på att syftet med förbudet, nämligen att skydda förtroliga meddelanden mellan närstående, får stå tillbaka för intresset av brottsbekämpning.

3.2.3 Utredningsförslag om borttagande av beslagsförbudet för vissa brott

Beslagsförbudet som det ser ut idag innebär alltså att beslag inte får göras på skriftliga meddelanden mellan en misstänkt och dennes närstående om brottet gäller exempelvis grov misshandel eller kvinnofridskränkning. Med andra ord faller de brott som oftast begås inom nära relationer in under beslagsförbudet. Detta trots att meddelandet till exempel kan förmedla hot mellan en misstänkt och dennes partner och därmed vara bärare av själva brottet. Meddelandet skulle vid ett beslag kunna utgöra ett direkt bevis med högt bevisvärde, eller viktig stödbevisning om det refererar tillbaka till ett redan fullbordat brott.⁴⁸ Åklagarmyndigheten, i form av riksåklagare, har påpekat i ett fall från JO att beslagsförbudet som det ser ut idag inte är tillfredsställande just på grund av att meddelandet i sig kan utgöra brottet.⁴⁹

Det är med andra ord endast om mottagaren, eller förstås avsändaren, frivilligt vill lämna ifrån sig meddelandet som detta kan bli tillgängligt för brottsutredarna. En utredning som nyligen genomfördes av regeringen menade att det är orimligt att kravet, och därmed olägenheten, ska ligga på den närstående istället för på den misstänkte. Det hade istället varit mer lämpligt om beslag och bevissäkring kunde göras direkt hos den misstänkte. På så sätt hade brottsutredaren i det enskilda fallet även fått möjligheten att kunna agera självständigt, och inte vara i behov av den närståendes medverkan.⁵⁰

⁴⁸ SOU 2014:49, s. 297 ff.

⁴⁹ 2009/10:JO1 s. 83.

⁵⁰ SOU 2014:49, s. 299.

Regeringens utredning kom med förslaget att dela upp nuvarande RB 27 kap. 2 § i två paragrafer, varav den andra av paragraferna skulle omfatta beslag av skriftliga meddelanden mellan en misstänkt och en närstående. Förutom undantagen från beslagsförbudet som redan finns idag, innebar förslaget att förbudet inte heller ska gälla för brott som ofta begås i nära relationer. Därför ska även brott enligt BrB 3, 4, 6 och 12 kapitlet⁵¹, samt lagen (1988:688) om kontaktförbud 24 §, undantas från beslagsförbudet. Det är inte bara meddelanden som utgör direkta brott, utan även meddelanden som kan användas som stödbevisning som ska få tas i beslag. Motivet är att samhället ska få större möjlighet att ingripa mot dessa brott, som numera anses vara en samhällsangelägenhet. Dessutom blir principen om bästa bevismedlet bättre tillgodosedd om ett meddelande kan säkras redan från avsändaren. Proportionalitetsprincipen ska fortfarande finnas med i bedömningen. Det innebär att även om det rör sig om något av de uppräknade brotten, krävs det att skälen för åtgärden väger tyngre än det intrång som åtgärden innebär.⁵²

⁵¹ Brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid, sexualbrott samt skadegörelsebrott.

⁵² SOU 2014:49, s. 297 ff.

4 Tillämpning av bevisningen i praktiken

4.1 Rättsfall som behandlar våld mot kvinnor

Domstolen har vid ett flertal tillfällen kommenterat svårigheterna med att bevisa våld i nära relation. I nedanstående rättsfall för domstolen resonemang kring problematiken.

I NJA 1992 s. 446 och i NJA 2009 s. 447 behandlades sexualbrottmål. HD konstaterade att det inte är tillräckligt att målsägandes utsaga framstår som mer trolig än den tilltalades utsaga för att nå upp till beviskraven om att det ska vara ställt utom rimligt tvivel. Även om det sällan i fall som sker bakom stängda dörrar finns några direkta vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning, kan det finnas bevisning som är tillräcklig för en fällande dom. En trovärdig utsaga av målsägande, i kombination med stödbevisning, kan leda till en fällande dom. I NJA 2009 s. 447 kom domstolen fram till att trots att det fanns starka skäl för att målsägande hade blivit utsatt för ett sexuellt övergrepp, var det inte ställt utom rimligt tvivel att ett brott hade begåtts.

I NJA 1991 s. 83, som rörde misshandel, olaga hot och våldtäkt, uttalade HD att en fällande dom i princip kan grundas enbart på målsägandeutsagan, så länge det fortfarande når upp till kraven om att det ska vara ställt utom rimligt tvivel. Målsägandes uppgifter och trovärdighet ska bedömas i ljuset av vad som i övrigt förekommit i målet, så som stödbevisning i form av vittnen som målsägande har bekänt sig inför. Målsägandes utsaga ansågs i fallet som trovärdig i vissa delar, och med stöd av de vänner som hon anförtrott sig till, och som vittnade, blev det en fällande dom.

I NJA 2005 s. 712, som behandlade grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning samt våldtäkt, uttalade HD igen att avsaknaden av direkta vittnen och teknisk bevisning inte hindrar en målsägandes utsaga från att vara så klar att den når upp till beviskravet. Målsägandes utsaga i fallet tillmättes hög trovärdighet i alla de tre åtalade brotten av HD. När det gällde grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning kunde uppgifterna även styrkas med hjälp av vittnesmål av närstående. När det gällde den påstådda våldtäkten blev domen däremot friande, med hänvisning till att det inte fanns någon stödbevisning.

Den senare domen har uppmärksammats i doktrinen. Det som har diskuterats är frågan om det efter denna dom uppställs ett krav på stödbevisning, i form av vittnen eller teknisk bevisning, för att stödja en målsägandes utsaga. Både i tingsrätter och i hovrätter har det visat sig att domare uppfattar det som att det numera finns ett krav på stödbevisning.⁵³

4.2 Ett behov av stödbevisning

Jag tycker att ovanstående rättsfall visar på ett behov av stödbevisning till målsägandeutsagorna vid våld i nära relationer. I alla domar medger domstolen de bevissvårigheter som finns när det gäller dessa typer av mål, men beviskravet, att det ska vara ställt utom rimligt tvivel, går inte att ändra på.

Stödbevisning i form av vittnen, och även teknisk bevisning, blir därmed helt avgörande för att kunna nå upp till beviskraven. Det i sin tur leder till det faktum att vittnen, och eventuell teknisk bevisning, kommer att bli avgörande för när åklagaren fattar beslut om lagföring. Statistik visar att om den tilltalade förnekar brott tar åklagaren i princip alltid med

⁵³ Lainpelto 2012, s. 275 f; se till exempel mål nummer B 1207-13 och mål nummer B 10-14.

stödbevisning.⁵⁴ Vittnesutsagorna består mestadels av sådana uppgifter som målsägande har anförtrott vittnet.⁵⁵

Fortfarande är det så, och kanske med all rätt, att vittnesutsagor från närstående betraktas med en viss skepticism, eller snarar med tveksamhet inför partiskheten. Till exempel lägger åklagare ytterst sällan fram vittnesförhör med närstående som enda stödbevisning. I de fall där närstående vittnen har varit den enda stödbevisningen har knappt hälften av åtalen bifallits helt av domstolen. Det är att jämföra med 68 % av fallen som lett till bifall när det har funnits ytterligare bevisning.⁵⁶ I en rättegång måste en bedömning av den närståendes partiskhet givetvis göras, men det är viktigt att skilja på trovärdigheten för vittnet och tillförlitligheten för vittnets utsaga.⁵⁷

Av rättsfallen som presenterats ovan tycker jag att det framstår som att domstolen tillmäter vittnena, det vill säga närstående och vänner, en relativt avgörande betydelse. Det väsentliga verkar inte vara vem som vittnar, utan snarare det faktum att det finns ett vittne som kan styrka målsägandeutsagan.

⁵⁴ Åklagarmyndighetens RättsPM 2007:13, s. 61.

⁵⁵ Åklagarmyndighetens RättsPM 2007:13, s. 46.

⁵⁶ Åklagarmyndighetens RättsPM 2007:13, s. 52.

⁵⁷ Schelin 2007, s. 241 f.

5 Diskussion kring effektivitet, rättssäkerhet och integritet

5.1 Effektivitet och rättssäkerhet

Den brottsbekämpande effektiviteten och rättssäkerheten är två intressen som ofta vägs mot varandra inom straff- och processrätten. Det ligger i det allmännas, och även i de enskilda brottsoffrens, intresse att staten bekämpar brott på ett effektivt sätt. Samtidigt för effektiviteten med sig baksidor som inkräktar på rättssäkerheten.

I Sverige har alltid rättssäkerheten vägt tungt, men kanske är vi på väg mot ett mer inriktat effektivitetstänk och en ökad prioritering av brottsbekämpning. Flyghed, professor i kriminologi, anser att tendensen går åt att tvångsmedlen idag blir allt fler och att tillämpningen av dem ökar. Det införs nya tvångsmedel för att effektivisera lagföringen av de grövre brotten, men tvångsmedlen blir så småningom standard även för lättare brottslighet. Det är sällan att tvångsmedel tas bort när de har uppfyllt sitt syfte, utan snarare blir de bara mer och mer normaliserade.⁵⁸

Jag ska nu försöka applicera och väga effektiviteten mot rättssäkerheten för de åtgärder som denna uppsats behandlar och jag börjar med frågan om vittnesplikt för närstående. Om vittnesplikt skulle införas för närstående tror jag inte att det automatiskt skulle innebära att antalet oskyldigt dömda skulle öka på grund av falska och partiska utsagor. Däremot tror jag att risken för det skulle bli större. Ett införande av vittnesplikt för närstående skulle därför ställa högre krav på domstolarna att bedöma tillförlitligheten av vittnenas utsagor.

⁵⁸ Flyghed 2000, s. 47.

Det jag är mest tveksam till i denna diskussion är om det verkligen skulle bli några effektivitetsvinster om vittnesplikt infördes för närstående. Idag är det frivilligt för en närstående att vittna och de rättsfall som har presenterats i denna uppsats tyder på att många närstående faktiskt vittnar. Jag kan inte se att lagföringen skulle bli så pass mycket mer effektiv att det skulle väga upp den, om än lilla, risk som finns för partiska utsagor.

När det kommer till borttagandet av beslagsförbudet för vissa brott är den risk som Flyghed belyser, nämligen att användandet av tvångsmedel ökar, en risk som ska tas i beaktning. Tvångsmedel bör inte införas på vaga grunder av bekvämlighetsskäl.

Vad som tidigare har framgått i denna uppsats är att ett borttagande av beslagsförbudet för de aktuella brotten skulle innebära mer självständighet för brottsutredarna. Eftersom utsatta kvinnor inte alltid vill medverka i utredningarna, tror jag att effektiviteten skulle kunna bli bättre om meddelanden mellan närstående fick beslagtas. Beslag är ett utav de viktigaste tvångsmedlen vi har, men det är näst intill omöjligt att beslagta meddelanden vid våld i nära relationer, såvida inte någon utav de närstående överlämnar meddelandet. Jag tror att ett borttagande av beslagsförbudet skulle innebära svåra avväganden av vilka meddelanden som får beslagtas. Denna svåra avvägning skulle säkert leda till att tvångsmedlet ibland används i onödan, men i detta fall kanske det är en risk vi får ta för att kunna bekämpa våldet mot kvinnor.

5.2 Effektivitet och integritet

Två andra intressen som ofta står mot varandra är integritet och effektivitet. Frågan om integritet uppkommer särskilt vid en mer utvidgad tillämpning av tvångsmedel.

Den personliga integriteten skyddas i bland annat RF 2 kap. 6 §. Avvägningen mellan integritet och effektivitet görs av lagstiftaren, och av beslutsfattaren i det konkreta fallet.⁵⁹ När nya tvångsmedel införs ska det kontrolleras om det föreligger ett hot av den dignitet som påstås motivera införandet, och om det föreslagna tvångsmedlet verkligen är effektivt mot hotet. Konsekvenserna för integriteten ska analyseras för att se om effektiviteten väger upp integritetsinskränkningen.⁶⁰ Vid beslutsfattandet i det konkreta fallet ska beslutet vara objektivt grundat. Till sin hjälp har beslutsfattaren en mängd olika principer att iaktta, så som behovsprincipen och proportionalitetsprincipen. Det är dock inte alltid lätt att grunda ett objektivt beslut eftersom beslutsfattaren samtidigt är den som har till uppgift att utreda brott.⁶¹

En integritetsskyddskommitté tillsattes 2004. Visserligen var deras främsta uppgift att övervaka utredningarna och tillämpningen av de hemliga tvångsmedlen, men de har även granskat integritetsaspekten generellt för tvångsmedel. Kommittén uttalade i en utredning från 2007 att de såg brister i hänsynen till den personliga integriteten i lagstiftningen och i själva utarbetandet av lagstiftningen.⁶² Motiveringarna till ny lagstiftning är bristfälliga och effekterna för den personliga integriteten redovisas inte tillräckligt. En tendens är att lagstiftaren eftersätter kvaliteten av lagstiftningen och inte lägger någon större vikt vid den personliga integriteten. Istället skyndar lagstiftaren fram ny lagstiftning för att kunna möta nya yttre hot mot samhället.⁶³

Att nya tvångsmedel införs som tidigare har slopats på grund av integritetsskäl kan bero på flera saker. Integritetsskyddskommittén nämner som exempel att lagstiftaren på senare tid har värderat ner betydelsen av integriteten, att lagstiftaren har värderat upp betydelsen av att brott klaras

⁵⁹ Lindberg 2012, s. 17 f.

⁶⁰ Flyghed 2000, s. 58 f.

⁶¹ Lindberg 2012, s. 17 f.

⁶² SOU 2007:22 s. 445 f.

⁶³ SOU 2007:22 s. 469 f.

upp, eller att kontrollen kring rättssäkerheten och integriteten har förbättrats och att tvångsmedlet därför bör tillåtas.⁶⁴

Om beslagsförbudet mellan närstående tas bort för fler brott än de som är undantagna idag, är jag övertygad om att integriteten kommer inskränkas och syftet att skydda förtroliga meddelanden går delvis förlorat. Även om en proportionalitetsbedömning fortfarande ska göras i varje enskilt fall, är det viktigt att beakta att denna avvägning kommer bli svår. Det kommer bli svårt att avgöra vilka meddelanden som över huvud taget får tas i beslag. Brottsutredarna som ska göra bedömning drivs dessutom av viljan att utreda så många brott som möjligt. Skulle ett meddelande felaktigt tas i beslag är intrånget från statens sida mycket integritetskränkande.

Jag tycker att regeringens utredning som presenterades 2014 kan kritiseras för sin nästan obefintliga reflektion över integritetsintrånget. När ett förslag om borttagande av beslagsförbudet mellan närstående för vissa brott läggs fram, vore det önskvärt att utredningen också för en diskussion kring integriteten. Det är inte bara den misstänktes integritet utan även den närståendes integritet som kränks. Att staten ska kunna beslagta meddelanden som skickats i all förtrolighet mellan närstående, tycker jag kräver ett mycket starkt, motstående intresse. Ett sådant starkt intresse anser jag finns i strävan efter att lagföra och bekämpa våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Det finns förstås andra lösningar för att bekämpa våldet, men frågan är om andra lösningar är tillräckligt effektiva avseende lagföringen.

Vad vi har sett i denna uppsats är att problematiken med lagföringen ligger i bevisvärigheterna. Ett beslag av ett meddelande som utgör ett direkt hot skulle utgöra ett mycket starkt bevismedel. Således finns det många effektivitetsfördelar med att ta bort beslagsförbudet mellan närstående för tidigare nämnda brott. Såvida det görs noggranna bedömningar i varje enskilt fall tycker jag att effektiviteten väger upp integritetsinskränkningen.

⁶⁴ SOU 2007:22 s. 454.

6 Sammanfattande synpunkter

Av denna relativt korta uppsats är det svårt att dra omfattande slutsatser ifall en förändrad lagstiftning skulle kunna leda till en mer effektiv lagföring av våld mot kvinnor som begås i nära relationer. Jag ska här ändå framhäva några av de synpunkter som jag har kommit fram till.

Närstående har alltid haft, och har fortfarande, en speciell ställning inom lagstiftningen och rättstillämpningen. Det går dock att se en tendens till att den starka särregleringen håller på att luckras upp till förmån för andra intressen. Kanske beror det på att familjebanden idag inte är lika avgörande som de har varit historiskt, och att samhällsnyttan idag ofta går före. De brott som begås i Sverige är allas problem. Statens brottsbekämpning är därför en viktig och allmän angelägenhet. Brottsbekämpningen och effektiviteten ska dock alltid balanseras med alla människors integritet och rätt till privatliv.

Att lagföringen av brott mot kvinnor och brott i nära relationer kan förbättras visar sig tydligt i den statistik som har belysts i uppsatsen. Brotten som sker bakom stängda dörrar, och som framför allt drabbar kvinnor, präglas av en rad bevissvårigheter. Den bästa bevisningen som finns att tillgå lär vara den som finns inom den utsatta kvinnans närmaste krets. Statistiken visar att det är vanligast att kvinnan har anförtrott sig till vittnen som kan berätta om själva händelsen och att det är sällsynt med direkta vittnesiakttagelser. Denna stödbevisning har i rättsfall visat sig ha avgörande betydelse för utgången i målen. Vänners och släktingars utsagor kan givetvis präglas av en partiskhet, men den slutsats jag drar är att domstolen vid trovärdiga målsägande- och vittnesutsagor kan tillmäta bevisningen ett högt värde.

Problemets kärna tycks då inte ligga i att domstolarna inte tillmäter närståendes utsagor betydelse i dessa typer av mål. Tvärtom visar domstolarna att de är medvetna om de bevissvårigheter som föreligger. Snarare ligger arbetet i att dessa vittnesutsagor måste tillvaratas av brottsutredarna. Om mer stödbevisning, till exempel i form av vittnesutsagor från närstående, tas in i rättegången tror jag att antalet fällande domar skulle öka. Om åklagarna då märker att stödbevisningen är tillräcklig kommer det förhoppningsvis leda till att de känner att fler brott kan lagföras. Det kanske i sin tur leder till att fler kvinnor anmäler brotten om de känner att det finns en effektiv lagföring. Denna slutsats är kanske tämligen simpel, men ibland är de enkla lösningarna också de bästa.

Även om vi har gått från vittnesjäv för närstående till att närstående idag faktiskt får vittna, och att vittnesed i vissa fall måste avläggas, ser jag inte att utvecklingen skulle fortsätta mot ett införande av vittnesplikt för närstående. Åtminstone inte i dagsläget. Jag är benägen att hålla med processlagsberedningen från 1942 om att den inre motsättningen för vittnet skulle bli för hård i många fall och därför är det mer lämpligt att den närstående själv får avgöra om denne vill vittna. Det verkar som att många närstående ändå väljer att vittna och jag kan därmed inte se att det finns några direkta effektivitetsfördelar med att införa vittnesplikt.

Beträffande mina synpunkter på ett eventuellt borttagande av beslagsförbudet mellan närstående för vissa brott, tycker jag att ett borttagande vore ett ställningstagande för att våld mot kvinnor är ett prioriterat problem i samhället. Som det ser ut idag ligger den största delen av ansvaret på den som redan har det svårt. Olägenheterna för den utsatta kvinnan skulle minska om ett hotfullt meddelande kunde tas i beslag redan hos avsändaren. Det är dessutom så att många kvinnor inte vill delta i utredningarna, och i de fallen tycker jag att det behövs effektiva rättsmedel för att bekämpa våldet mot kvinnor.

Svårigheten skulle bli den avvägning som måste ske för vilka meddelanden som ska beslagtas. Det gäller att kunna urskilja de som faktiskt är personliga meddelanden mellan närstående. Ansvar kommer här att ligga på brottsutredarna att i varje enskilt fall göra en noggrann bedömning.

Min slutsats är att våldet mot kvinnor är en viktig samhälls- och jämställdhetsfråga. När våld mot kvinnor som begås i nära relationer är ett samhällsproblem ska det också hanteras som det. Samhället måste då ha befogenhet att kunna bekämpa och lagföra brotten. I dagsläget läggs ett stort ansvar på den redan utsatta kvinnan och hennes medverkan i utredningen är direkt avgörande i många fall. Problemen borde istället kunna lösas av samhället tillsammans. Det måste bli en prioriterad fråga att tillvarata närståendes vittnesiakttagelser och brottsutredarna behöver bli mer effektiva på detta område. Ett borttagande av beslagsförbudet för vissa brott skulle dessutom vara ett ställningstagande om att samhället inte tolererar våldet mot kvinnor.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Svenskt offentligt tryck

Departementsserien

Ds. 2012:52 Sveriges tillträde till Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet samt vissa frågor om kontaktförbud avseende gemensam bostad

Kommittédirektiv

Dir. 2012:38 En nationell samordnare mot våld i nära relationer

Dir. 2014:25 Nationell strategi för att nå målet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra

Propositioner

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid

Prop. 2007/08:163 Åtgärder för att utreda vissa samhällsfarliga brott, m.m.

Prop. 2013/14:237 Hemliga tvångsmedel mot allvarliga brott

Regeringens skrivelse

Skr. 2007/08:39 Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer

Statens offentliga utredningar

SOU 1938:44 Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk II motiv m.m.

SOU 2007:22 Skyddet för den personliga integriteten : Kartläggning och analys : Del 1

SOU 2011:45 Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m.

SOU 2014:49 Våld i nära relationer – en folkhälsofråga : Förslag för ett effektivare arbete

Internationella överenskommelser

Istanbul den 11 maj 2011, Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet

Publikationer och rapporter

Brottsförebyggande rådet

Rapport 2008:25 Polisens utredningar av våld mot kvinnor i nära relationer

Rapport 2009:12 Våld mot kvinnor och män i nära relationer : Våldets karaktär och offrens erfarenheter av kontakter med rättsväsendet

Rapport 2010:18 Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer : Slutredovisning av ett regeringsuppdrag

Rapport 2014:8 Brott i nära relationer : En nationell kartläggning

Justitieombudsmännens ämbetsberättelse

Redogörelse 2009/10:JO1 Den s.k. beslagsförbudsregelns tillämplighet beträffande elektroniska handlingar, Dnr 2138-2007

Nationellt centrum för kvinnofrid

NCK rapport 2014:1, Uppsala Universitet, Våld och hälsa : En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa

Rikspolisstyrelsen

Rapport 2010:2 Våldsutsatta kvinnor berättar : En utvärdering av projekt Karin

Åklagarmyndigheten

Handbok, Utvecklingscentrum Göteborg, december 2006 (uppdaterad mars 2012) Handläggning av fridskränkingsbrotten

RättsPM 2007:13 Domstolarnas bevisvärdering i sexualbrottmål – en kartläggning

Litteratur

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars: *Rättegång fjärde häftet*, sjunde upplagan, Norstedts juridik, tryck: Elanders Sverige AB, Mölnlycke 2009

Fitger, Peter; Sörbom, Monika; Eriksson, Tobias; Hall, Per; Palmqvist, Ragnar; Renfors, Cecilia: *Rättegångsbalken del 3*, Norstedts juridik 1984, tryck: Hansaprint Oy, Vanda, Finland 2014

Flyghed, Janne (red.): *Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet*, Studentlitteratur, tryck: Studentlitteratur, Lund 2000

Heuman, Lars: *Processrättsliga uppsatser*, Stiftelsen Juristförlaget vid Stockholms Universitet, tryck: Juristförlaget 1986

Lainpelto, Katrin: *Stödbevisning i brottmål*, Jure, tryck: Elanders, Stockholm 2012

Lindberg, Gunnel: *Straffprocessuella tvångsmedel : när och hur får de användas?*, tredje upplagan, Karnov Group, tryck: Bulls Graphic AB, Stockholm 2012

Schelin, Lena: *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Norstedts juridik, tryck: Elanders, Vällingby 2007

Rättsfallsförteckning

NJA 1991 s. 83

NJA 1992 s. 446

NJA 2005 s. 712

NJA 2007 s. 874.

NJA 2009 s. 447

Hovrätten för västra Sverige, maj 2013 Göteborg, mål nummer: B 1207-13

Göta Hovrätt, februari 2014 Jönköping, mål nummer: B 10-14